

SZEMLE, BIRÁLATOK

HÁBORU NYUGAT ELLEN

Aurel Kolnai: *The War against the West* *

A 711 oldalas, tekintélyes könyvet magyar szerző írta, angol nyelven. A mű rendkívüli feltűnést keltett, az angol és amerikai sajtó kimerítően foglalkozott vele, a londoni parlamentben Lloyd George és a Canterbury-i érsek hivatkoztak rá. Sikerét teljességgel megérdemelte. Kolnai a náci ideológia igen alapos szakértője; könyve szabatos, idézetekkel bőségesen, talán túlbőven ellátott, kitűnően csoportosított leírása és elemzése a nemzeti szocializmus szellemi tartalmának. Kolnai mindent elolvasott, a nácizmus egész irodalmát, s hogy ezen a roppant, — s a művelt fő számára oly elviselhetetlen halmazon keresztülragta magát, anélkül, hogy belebetegedett, beleromlott volna: gyönyörű, s dicséretes teljesítmény. Egy aszkéta teljesítménye. Középkori szerzetes orvosok mehettek így ádáz önfeláldozással bélpoklosok közé! Dante járhatott így, konok kíváncsisággal, a Pokolban! Emellett Kolnai nem becsüli le, még azt sem mutatja, hogy megveti a nemzeti szocializmust. Tárgyilagossága megvesztegetően elegáns. Módszeresen tárgyalja a nácizmusnak, mint határozott s rendszeres életformának legkülönbözőbb aspektusait. A nácizmus, s általában a fasizmus, amelynek a náciizmus csupán „merészebb, lendületesebb s kétségbeesettebb fajtája”, több szerinte, mint reakció, több, mint ellenforradalom. Nem is az, aminek az egyszerűsítő szociológusok jellemezték: a veszélyüket érző uralkodó rétegek, s főleg a monopóliumkapitalisták parancsuralma a munkásság ellen. A nácizmusnak vannak ugyan konzervatív, önvédelmi „reakciós” elemei, a birtokviszonyokat magánjogilag nem forgatja fel radikálisan, a munkásság önkormányzatát, s szabad szervezkedését megszünteti, a polgári látszatokat, az élet folytonosságát, ez igen fontos társadalmi kvalitásokat, megőrzi ugyan, a közigazgatást s a gazdasági szervezetet nem dülja fel, a rendet, amelyet az osztályharc felborulással fenyeget, fenntartja és így a nyugati, polgári demokráciák szemében a kommunizmus brutális, de mégiscsak hatásos, ellenszerveként jelenik meg s tesz szert némi rokonszenvre, amelyet világpolitikai akcióiban nem is mulaszt el felhasználni. Kolnai nagyon helyesen látja azonban, hogy a nemzeti szocializmusnak, e „konzervatív reakciósság” csak egyik s nem a legjelentékenyebb mozzanata; jól látja, hogy a nácizmus nemcsak lumpenproletárok, szegényedő kispolgárok, desperádók és szadisták zsoldos ellenforradalma, — hanem egészében démoni méretű pártütése egy népnek a civilizáció ellen, a Nyugat ellen, amelyet nem tudott s már nem akar megérteni. A nácizmus — ahogy Kolnai leírja, — egyetemes (integrális) ribillió azok ellen az értékek ellen, amelyek a nyugati emberiség társas és személyes életét kialakították, irányítják, s tovább fejleszthetik. A törzsi önzés támadja meg benne az együttműködést, a tágabb közösséget, a nemzetközi megértés tökéletlen, törékeny, de mégiscsak megteremtett formáit, a törzsi közösség zsarnokoskodik el az egyénen, az emberi személyiségen, amely a keresztény és humanista erkölcs szerint egyaránt mértéke és elve az emberi közösségnek. A kaszányamentaitás, a vak porosz fegyelem önkínzó extázisa gázol keresztül a polgárosult

*Victor Gollancz, London 1938.

ember szabad önfegyelmén, a vezérbika képtelen imádata helyettesíti a valóságosság hagyományos és előkelő formáit. A Nyugat a szabad rend felé, ha nem is „halad“ de — orientálódik. A nemzeti szocializmus a kényszerű rendet erőszakolja a közösségre. A Nyugat a szociális kérdés demokratikus, kiegyenlítő megoldására törekszik; a náciizmus nem a termelész-
közöket, hanem az egyént szocializálja. A Nyugat oly hierarchiára törekszik, amely a jogi, a külső egyenlőséget veszi alapul. A nemzeti szocializmus „unequalitarian socialism“. A Nyugat önkormányzatra akarja építeni a tekintélyt. A nemzeti szocializmus elnyomja az önkormányzatot s terror-eszközökkel támasztja meg a tekintély uralmát. A Nyugat a háborút a versengés finomabb fajtáival akarja felváltani. A náciizmus a háborúban látja a közösség erőinek legpompásabb kifejtési lehetőségét. (Ludendorff). A Nyugat az emberfajták harmonizálására törekszik. A nemzeti szocializmus a faji gőg és idegenség vallásos kultusza. És így tovább.

Felmerül kérdés: vajjon nem tulságosan mereven állítja-e szembe Kolnai a náciizmust a Nyugattal? Vajjon nem becsüli-e le azokat a hasonlóságokat, amelyek a polgári demokrácia s a náciizmus között fennállnak? A müncheni egyezmény, — s a spanyol polgárháború sorsa is azt látszanak bizonyítani, — hogy a polgári demokráciákban a „polgári“ osztályérdek és érzés elnyomja a demokratikus erkölcsöt, elnyomja még a nemzeti s imperiális érdeket is, — hogy a City s a Rue Rivoli jobban fél a kommunizmustól, de még a forradalmi demokráciától is, — mint a fasizmustól. Vajjon igaza van-e Kolnainak, amikor azokat az értékeket, amelyek a nyugati civilizációban testet öltöttek, azonosítja a polgársággal, amelyek teremtő lendülete elakadt, amely a létét igazoló értékeket inkább elárulja már, mint szolgálja? A forradalmi demokrácia, a szocializmus, valóban tűz-víz ellentétben, kiengesztelhetetlen ellenségességben áll a nemzeti szocializmussal. De a polgári demokrácia?

Kolnai nem huny szemet a „polgári demokrácia“ benső ellenmondásai fölött, tisztában van a plutokratikus rezsim tökéletlenségével, könyvében mégis azt az álláspontot fejt ki, szerintünk helyesen, hogy a polgári demokrácia és a fasizmus között nemcsak „kvantitatív“, nemcsak felszínes, organizációs, hanem szerkezetbeli s lényegi ellentét áll fenn. Lényegesebb ellentét, mint a polgári s a forradalmi demokrácia között! A polgári demokrácia benső megosztottsága, a munkás- és munkaadó érdekeltségek konfliktusa csak elleplezi s odázza azt a felismerést, hogy a náciizmus mindennél halálosabb ellensége a polgárságnak s demokráciának, s hogy vagy ellenállnak neki, minden eszközzel! s integrális védekezéssel felelnek az integrális támadásra, vagy megsemmisül a nyugati civilizáció.

A félreértések elkerülése végett meg kell említenem, hogy Kolnai Aurel nem szocialista. A szociális kérdés szocialista megoldásától szem-melláthatóan borsószik a háta. A következetesen végigvitt szocializmustól az a meggyőződése különíti el élesen, hogy a tervszerűen megszervezett, társadalmi-bürokratikus irányítás alá vett nemzetgazdaságon belül elképzelhetetlen lesz a szellemi szabadság, amelynek szerinte feltétele a gazdasági szabadság bizonyos foka. Kolnai a „vegyesgazdaság“ híve, mégpedig nem az átmeneti, hanem az intézményesen véglegesített rendszeres vegyesgazdaságé. A kulcsiparok nacionalizálásának, a monopóliumok eltörlésének híve, de egyben fenntartani kívánja a magángazdálkodás princípiumát. Nem gazdasági, hanem kulturális s erkölcsi okokból! A polgár-

ságnak, szerinte, még van tennivalója a földön... De ép, mert a polgárságban hisz, hiszi azt is, hogy a még mindig hatalmas és képeséges nyugati polgárság előbb-utóbb kénytelen lesz (bármennyire vonakodik is) átvenni az emberiség szabadságharcának vezetését a náci zendülők ellen. Arra hivatkozik, hogy bár Münchenben e nagy polgárság kiegyezett a zendülőkkel a kiegyezés sikere *hajszálon múlt*, a nyugati demokráciák mozgósítottak; mégpedig nem a bolsevisták ellen mozgósítottak, akiket vezetőik közül annyian főellenségnek tartanak, hanem a fasiszták ellen, akikkel jóban szeretnének lenni. Kolnai szerint, a náci „civilizáltságába“, a velük való megegyezés és békés együttélés, — az ideológiai világháború elkerülésének lehetőségébe vetett hit — a nyugati demokráciáknak veszedelmes öncsalása. Az ideológiai világharc, Kolnai szerint elkerülhetetlen.

Ép, mert hisz a demokráciában s a polgárság rendeltetésében, ép, mert forradalom-ellenes, habár nem ellen-forradalmár, ami nagy különbség!... a demokrácia s a polgárság megújulásának szükségét hirdeti. A demokrácia szakértői szerinte elhanyagolták a „hatalom“ elméletét. Nem tanulmányozták eléggé Machiavellit, és Sorelt, Kolnai (s ebben, mint sok másban is nagyon egyetértek vele) hajlik a Machiavelli-i tétel felé: a cél szentesíti az eszközt. A humanitárius demokraták képmutatóan vagy ostobán, vagy egyszerűen hozzánemértésből, szívesen fintorgatták az orrukát ez „erkölcstelen“ tétel felett, mint amely alapja lehet zsarnoki, de nem lehet alapja demokratikus életformáknak. (Szégyelve vallom be, hogy néhány éve, több rezignált írásomban, magam is a machiavellista főtétel ellen folytattam szélmalomharcot). Kérdem: miért nem? Mit jelent egyebet a demokrácia, mint a nép hatalmas önkormányzatát? Mi egyebet jelent, mint bátor és okos támadást az élősdikiváltságok ellen, mi egyebet jelent, mint a megszerzett önkormányzat mindenre elszánt védelmét ellenségei ellen? Micsoda bárgyú demokraták, szégyenei az emberiségnek, akik a demokrácia megsemmisítésre való törekvést is elismerik demokratikus jognak! Nem igaz, hogy az eszközök beszennyezik a célt, de igaz, hogy minden eszközre csak annak van joga, akinek szemében a cél nem eszközönkéntességre, hanem mérték és törvény. A politikai harcnak meg vannak a maga szabályai, aki elítéli az erőszakot, menjen szerzetesnek, de ne menjen politikusnak! Aki a háborút, ab ovo, elveti, oly korban, amelyben esetleg nem marad más választás, mint háború vagy szolgaság... aki úgy pacifista, hogy nem hajlandó vérét adni a tisztességes, a teremtető békéért, ... árulója a demokráciának, s szövetségese a fasiszmusnak.

Kolnai gondolkozása eredeti és vakmerő, egyik legmegnyerőbb kifejezése annak az új nyugateurópai mentalitásnak, amely a legjobb koponyákban most kezd kialakulni. Megveti az „elfajult, elkorcsosult demokráciát“ (W. Steed); Masarykkal azt vallja, hogy „a demokrácia még csak gyermekcipőben jár“, — új, hősi demokráciát hirdet, integrális akciót a fasiszmus ellen, amely ne tűzze ki céljául a háborút, de végső esetben folyamodjék hozzá, összefogást javasol az orosz köztársasággal, amelynek demokratizálódásában bízik. Vagy megszerveződik ez az ellenállás, — írja, s akkor mérhetetlen fölényük lesz a Nyugati Hatalmaknak, s az erőfeszítés lendülete a védekezésből élet-ujjáteremtő mozgalommá csaphat át, a győzelem nagyszerű erkölcsi forradalommá, amelyből federatív Európa s az új szociális rend is kialakulhat. Vagy folytatják a hatalmak az engedékenység öngyilkos politikáját, Csehszlovákia után Spanyolországot, az-

után Franciországot dobják zsákmányul a Szörnyetegeknek... s fasiszta lesz Európa. Kolnai könyve, amelynek célja nem is annyira a tömegek, mint az értelmi elit szakyszerű felvilágosítása a náciizmus lényegéről, komoly erőfeszítést jelent az emberiség számára kedvezőbb megoldás szolgálatában. (Fejtő Ferenc)

U J M A G Y A R K Ö L T Ő K

Ez a kor nem érdemel egy-két versnél többet, — írta nemrég a legjelentősebb magyar irodalmi folyóirat kritikai rovatában egy tehetséges fiatal költő — s ezzel nemcsak a maga, de nemzedék- és pályatársai legtöbbszörének negatív állásfoglalását fejezte ki, akaratlanul is minden korok problémáival szemben. Azt persze már meg se látta, hogy e begubózó szemlélet maga is a kor terméke: a homo aestheticus menekülése művészet-ellenes napjainkból, amelyekben a hivatalos mérő-ón csak az érdekeit kiszolgáló művészetet fogadja el, s visszahatás a politikai költészet amaz áradására, mely az elmúlt években többé-kevésbé becsületes szándékával, de sokszor csikorgó dilettantizmusával bőszített ügyészt és — hozzáértőt egyaránt.

Elzárkózhat-e vajjon költő a korától? A l'art pour l'art korszak költőit s a fentidézett költő műveit nézve, igen. De nevezhető-e teljes értékű költőnek az, ki a környező világból csak a holdat, a naplementét, a fákat, a tücsköt, a szelet, az őszt, tehát a környezet két komponensének egyikét: a természetet hajlandó csupán tudomásul venni, a másik s fontosabb rangú komponens: a társadalom mellőzésével. S aki önnön életéből csak a nagy hármasszerelem-élményt érzi: a születés-szerelem-halál aláhuzott (s elkopott) jelzőtábláit, de ami e három stáció között van s mind művészi nyersanyagként, mind document humainként többet jelent ezeknél, azt méltatlannak találja tollára?

Könnyelműség volna e régen vajdó kérdést, mely az ethika és esztétika rokon s egyben ellentétes viszonyának tisztázását rejti, sommás ítélettel elintézni. Bizonyos csak az, hogy a társadalom tudomásulvételéből még nem folyik, hogy a költő pártpolitikai s főleg művésziellen költészetet csináljon; valamely költői oeuvre minden kimondott állásfoglalás nélkül is hű tűkre lehet korának s a költő minden politikai terminus mellőzésével is állást foglalhat. S bizonyos az is, hogy a kor elutasításának el-lenszenvesebb módja a struccköltészet, mégha kárpótol is művészi szépségekkel.

Önként vetődnek fel e kérdések s önként kínálkozik a felelet, amikor két új verskötetet kell megbirálnunk; vajjon mennyire tudnak vagy akarnak közönnnyel viseltetni koruk iránt tágabb értelemben vett nemzedékünk költői.

Kor és költői rang szerint *Fenyő Lászlót* illeti az elsőség, mint az u. n. „második Nyugat-generáció“ egyik legkiválóbbját. *Hűség* című most megjelent könyve magas színvonalon álló ismétlése zárt, egyéni lírájának. Ez a költő immár hatodik vagy hetedik kötetével következetesen megmarad indulása hangjainál, nem kér kölcsön sehonnan és senkitől, hatások és divatok érintetlenül hagyják. Olcsó, mai hasonlattal élve „fajtisztá“-nak nevezhetnők költészetét, csak önmagával keveredik: jellegzetes, egyéni típus a magyar költészetben. Verseiből akkor is reá le-